

Når Hr. Fæ hilser med hatten

Jacob Birkler, Lektor, ph.d. University College Syddanmark

Abstract

Videnskabsteori fungerer ofte som en uomgængelig passage i studerendes projektarbejde, der efterlader et indtryk af et fint besøg udefra. I modsætning hertil skitserer artiklen, hvordan videnskabsteori kan fungere som filosofiske spørgsmål og metodiske svar, der integrerer videnskabsteorien i det kliniske arbejde.

Keywords

Videnskabsteori, hermeneutik, fænomenologi, metode

Når Hr. Fæ hilser med hatten

'Hvad skal vi med videnskabsteori?' Et tilbagevendende spørgsmål blandt studerende på de danske sundhedsuddannelser. Spørgsmålet legitimeres ofte efter studiet af svært forståelige tekster og et begrebsapparat, der ligger langt fra fagets kliniske termer. Men videnskabsteorien er blevet en uomgængelighed fra grunduddannelser over diplomuddannelser til master og kandidatuddannelser. Som et lille fag bliver videnskabsteori også en lille del i opgaver og projekter, trods vidt forskellig type og omfang. Videnskabsteorien bliver en passage på vejen til det egentlige. 'Vi skal også lige huske at have videnskabsteorien med' kan man høre studerende sige. Dette sker ideelt set med henblik på at finde/opfinde et grundlag for tradition, metode og teori. Eftersom de færreste vil bekende sig til positivismen sker det ofte, at hermeneutik og/eller fænomenologi kort beskrives som en uomgængelig passage. Men det sker som et ydre pålæg og kun sjældent som noget, de studerende pålægger sig selv. Hermeneutikken og fænomenologien kigger forbi i projektarbejdet og efterlader et

indtryk af et fint besøg udefra. Men i kort form efterlades der ofte en karikatur. Hermeneutik/fænomenologi bliver til hr. fæ, der hilser med hatten. Intet er så let som at tegne en hermeneutisk cirkel og kort nævne, hvordan enhver forståelse går i ring. Så fik vi det overstået!

Men hvordan sørger vi for, at videnskabsteorien bliver en del af vores arbejde og ikke bare en sær fætter, vi helst ser blive ude i kulden? Grundlæggende er der to muligheder, hvor videnskabsteori henholdsvis ses som spørgsmål til praksis og svar på metode. Disse to muligheder skal nu præsenteres i kort form.

Videnskabsteori som filosofiske spørgsmål

Videnskabsteori har rødder i filosofien. Med videnskabsteorien skal vi derfor arbejde med nogle grundlæggende spørgsmål. Men hvilke filosofiske spørgsmål? Filosofien beskæftiger sig med spørgsmål, der angår mennesket og dets virke i verden. I professionerne fokuseres på fagmennesket og den kliniske verden. Men det er stadig meget abstrakt og bredt. Det ligger imidlertid i selve ordet videnskabsteori, at der mere præcist spørges ud fra de filosofiske begreber: 'viden' og 'teori'. Vi kan synes, mene og formode mangt og meget, men hvornår ved jeg noget som sundhedspraktiker, og hvad er mit grundlag for at vide det? Hvad er kriterierne for viden, og er der flere former for viden og evt. viden, som kun dårligt kan ekspliceres? Også begrebet teori rejser en række spørgsmål til det kliniske arbejde. Hvad er teori, og hvordan virker eller bruges teori? Bliver teori opdaget eller opfundet til lejligheden? Hvordan er teori forenet med praksis

osv.? Som udgangspunkt er videnskabs-teori således ikke viden eller teori i sig selv men spørgsmål, der angår viden og teori (jf. figur 1). Det er vigtigt at understrege dette punkt, eftersom misforståelser ofte begynder her. Som udgangspunkt skal vi ikke hente viden og teori i videnskabsteoriens verden men se videnskabsteorien som en måde at forholde sig til eget fag og virke. En måde kritisk og reflekteret at forholde sig til den viden, og de teorier, som tilegnes andesteds.

derende/forsker selv indsamler/genererer data eller forholder sig til andres videnstilegnelse, forventes det ofte, at der kan refereres til en videnskabs-teoretisk tradition eller opfattelse. Men svaret kan hurtigt blive fattigt og lettere leksikalsk refererende. Bestandigt betragtes det således som et dogme, hvordan natur-, human- og samfundsvidenskab indgår et symbiotisk ægteskab med henholdsvis positivisme, hermeneutik/fænomenologi og kritisk teori. Sundhedsvidenskaben ses herefter som en særlig

Viden	Teori
Grundlag for viden?	Forholdet mellem teori og praksis?
Kriterier for viden?	Forholdet mellem teori og erfaring?
Former for viden?	Forholdet mellem teori og virkelighed

Fig. 1. Videnskabsteoretiske spørgsmål med udgangspunkt i de filosofiske begreber viden og teori

Fokuseres særligt på videnskabsteoriens rødder i det filosofiske inddrages flere andre filosofiske grundbegreber såsom identitet, mening, sandhed, subjekt, objekt, virkelighed osv. Men her bevæger vi os let over grænsen fra videnskabs-teori til videnskabsfilosofi, hvilket er en grænse, der ofte er usynlig, når man betragter pensumlisterne rundt omkring på sundhedsuddannelserne.

Videnskabsteori som metodiske svar

Videnskabsteorien rækker også udover filosofien i retning mod forskningsmetodologien. Det er netop her, vi ser faget få en formel plads på sundhedsuddannelserne i dag. Også her kan videnskabsteori forstås som grundlæggende tænkning, der afmærker den ideologi eller tradition, som en anvendt metode tager afsæt fra. Hvad enten man som stu-

blanding, der lider af en kreativ kleptomani tendens til at stjæle den videnskabsteoretiske tradition, der klæder sig bedst til lejligheden. Det er netop her man ofte ser, hvordan hermeneutikken og/eller fænomenologen kort præsenteres, som var det hr. fæ, der hilste med hatten.

Men der findes alternativer. Som udgangspunkt kan den viden behandles, som er skabt eller skabes. Er der tale om ny (sikker) viden, og hvilken uvidenhed bygges der på? Kan der være tale om tavs viden i det felt, der belyses? På hvilken måde er resultaterne sande (korrespondens, kohærens etc.)? Hvilken begrundelse bringes i anvendelse? Hvad er med andre ord forholdet mellem det, som bliver begrundet og det, som bruges til at begrunde med? Endvidere kan

der svares på spørgsmålet om objektive såvel som subjektive forhold i det felt der oplyses, hvilket knytter sig tæt til forskningsmetodologiens begreber. Arbejdes der med meningsmæssig forståelse eller lovmæssig forklaring og i så fald hvilken type/form? Endelig kan man forholde sig til egen eller andres anvendelse af teori. Er teorien en repræsentation eller billedligt set et landkort, kikkert eller mikroskop. Er det en god teori ud fra gængse kriterier om korrespondens, kohærens og pragmatik?

Et andet alternativ er at fremstille en egentlig videnskabsteoretisk position, som grundlag for ens metode eller teori. Her er der utallige muligheder. Positivism, hermeneutik, fænomenologi, eksistentialisme, kritisk teori, strukturalisme, socialkonstruktivisme og en mangfoldighed af andre ismer. Problemet er her, at man let begiver sig ind i et videnskabsteoretisk felt, der ikke bare er uoverskueligt, men hvor hver tradition eller ideologi har en historie og indbyrdes forskellighed, der kræver tid og ressourcer, som studerende på sundhedsuddannelserne ikke har eller i bedste fald ikke er tjent

med at få. Det er her, at videnskabsteorien bliver et let offer for kritik. Det er her, man kan høre kritikere spørge, hvorfor kommende sundhedspraktikere skal læse Heidegger, Foucault, Habermas og Bourdieu. Det er her, vi altid ender med det spørgsmål jeg indledte med: 'Hvad skal vi med videnskabsteori?'

Tillad mig derfor at gøre konklusionen klar. Videnskabsteori er grundlagstænkning, hvor der stilles spørgsmål til grundlaget for eget fag og virke, samtidig med, at der stilles en række grundbegreber til rådighed, som skaber mulighed for at forholde sig kritisk til egen og andres anvendelse af metode og teori. Hvad kommer der ud af det? Sundhedspraktikere der ikke blot kan og ved noget, men også formår at forholde sig kritisk til det, hun ved og ikke ved. Videnskabsteori er derfor ikke bare endnu et fag i rækken eller nogle hundrede siders pensum, der skal læses. Videnskabsteori er primært en kritisk metodisk indstilling i det kliniske arbejde. På den måde bliver videnskabsteorien et sæt nye briller, der ikke skal få praktikerens til at se mere smart ud men derimod se mere nuanceret på praksis til fordel for patienten.